

Iedereen gelukkig ?

Een visie op sociale duurzaamheid in stadsvernieuwingsprojecten

↳ TOM DUTRY

Eind 2003 sloot Samenlevingsopbouw Gent vzw een convenant met de Stad Gent. Via dit convenant engageerde Samenlevingsopbouw zich om de participatie van bewoners te organiseren in de stadsvernieuwingsprojecten 'Zuurstof voor de Brugse Poort' en 'Bruggen naar Rabot'. Er werd gestart in één wijk, in 2004 kwam er een tweede bij, en sinds 2007 wordt er in 3 wijken gewerkt aan de participatie van bewoners in de verschillende stadsvernieuwingsprojecten. Intussen is het eerste convenant afgelopen, en werd er gestart met een hernieuwd convenant, dat loopt tot 2013. De relatie lokale overheid – opbouwwerk is, na goed 6 jaar, "volwassen geworden", zo geeft Tom Dutry aan. We vroegen hem uit over de verduurzaming van de activiteiten van Samenlevingsopbouw Gent. Wat zijn de randvoorwaarden om die (sociale) duurzaamheid te realiseren?

Samenlevingsopbouw Gent vzw ondertekende in 2003 een convenant met de lokale overheid waarin de opdracht van Samenlevingsopbouw Gent, binnen de participatie van wijkbewoners aan stadvernieuwingsprojecten, werd vastgelegd. Er werd gestart in één wijk, in 2004 kwam er een tweede bij, en sinds 2007 wordt er in drie wijken gewerkt aan de participatie van bewoners in de verschillende stadsvernieuwingsprojecten. Intussen is het eerste convenant afgelopen, en zijn we gestart met een hernieuwd convenant, dat loopt tot 2013.

Er is sinds de start een lange weg afgelegd, waarbij er op verschillende terreinen een verschuiving merkbaar is: was het convenant bij de start een strak dwingend keurslijf, dan is dat nu veel meer een leidraad. De relatie lokale overheid – opbouwwerk is 'volwassen geworden', en het wantrouwen dat er in de aanvangfase was, is verdwenen. Er zijn heel wat meer partners

op de kar gesprongen, die er mee voor hebben gezorgd dat naast de klassieke inspraakmethoden ook andere doe-participatie-methodieken met succes worden toegepast...

Kortom, als er in Gent gesproken wordt over de participatie aan stadsvernieuwing, dan spreekt men meestal in positieve termen. Maar zijn de resultaten ook altijd even positief? Is de modale bewoner na al die inspraak en participatie wel zo gelukkig als we soms willen denken? In dit artikel gaan we dieper in op de manier van aanpakken van de voorbije periode, en proberen we een eerlijk antwoord te geven.

VAN DE 19DE EEUWSE GORDEL NAAR HOOGBOUW

Sinds meer dan 25 jaar werkt Samenlevingsopbouw Gent in een aantal wijken van de Oost-Vlaamse hoofdstad. Het werkerrein is niet meer exclusief de 19de-eeuwse gordel rond het historische kerngebied: intussen werken we ook in andere zones (zones met een hoge concentratie van (sociale) hoogbouw). De thema's waar we rond werken zijn heel divers: van een pro-actieve rechtenbenadering tot intercultureel samenleven, van een lerende samenleving tot wonen. Wat die projecten bindt, is de manier van werken:

"We bestrijden sociale achterstelling, armoede en uitsluiting. We komen op voor een samenleving waarin mensen samen vorm kunnen geven aan hun leefomgeving. We doen dit vanuit een onafhankelijke opstelling, vanuit de praktijkervaring in het werkveld en vanuit een rechtstreeks, intens en regelmatig contact met diverse bewoners uit het Gentse."

We zien het als onze opdracht om alle relevante beleidsactoren te stimuleren in functie van een participatief én sociaal gecorrigeerd beleid. We doen dit samen met de bewoners waarmee we werken. We doen dit zonder dat we de verschillende groepen die hierin met uitsluiting bedreigd worden onderling tegen elkaar gaan opzetten. We hebben oog voor wat hen verbindt en zoeken daar waar diverse ideeën een verrijking kunnen zijn, zowel voor de betrokkenen zelf als voor de oplossingsvoorstellen die we samen met hen uitwerken rond concrete thema's. *"Zo bouwen we aan een samenleving die solidair, democratisch en intercultureel is."*

SAMENLEVEN, ZICH VEILIG VOELEN, EEN BUURTLEVEN...

Bij de start van de overeenkomst hadden we een duidelijk participatietraject voor ogen, dat verliep via 4 stappen: de inspraak bij de plannen; de terugkoppeling met het 'concept'; de evaluatie na uitvoering; en de nazorg opzetten om het gebruik van de realisaties te optimaliseren. Algauw werd duidelijk dat dit een theoretisch model was. Niet alleen was er veel te veel tijd tussen de inspraak bij de plannen en de realisatie van die plannen: sommige deelprojecten zijn nu, anno 2009 nog steeds niet afgewerkt! Maar nog belangrijker dan de slechte fasering was de vaststelling dat er nood was aan een aantal stappen vóór de inspraak: de bewoners die meededen, waren niet zo zeer geïnteresseerd in de technische of esthetische aspecten van een plan, maar wel in 'samenleven', 'zich veilig voelen', een 'buurtleven'...

Het werd ook snel duidelijk dat een stadsvernieuwingverhaal veel meer omvat dan een louter stedenbouwkundige aanpak. De sociale component, de culturele peiler, veiligheid: het waren

even belangrijke 'levensdomeinen' waar aan gewerkt moest worden. En die zaten oorspronkelijk niet in de aanpak...

Een ander 'fenomeen' dat ervoor zorgde dat we het stappenplan achterwege lieten, waren de braakliggende terreinen die plots ontstonden. De timing van de afbraak werd moeiteloos gehaald, maar de herinvulling bleef uit. Plots werden er open ruimtes gecreëerd die om nieuwe tijdelijke invulling vroegen.

**“Een stads-
vernieuwingsverhaal
omvat veel meer dan
een louter steden-
bouwkundige aanpak.”**

“de Site’ in de wijk Rabot is een braakliggend terrein met als toekomstige bestemming woningbouw. In afwachting worden er tijdelijke projecten opgezet, op basis van de gezamenlijke interesse, geformuleerde noden en behoeften van bewoners. De methodiek is gestoeld op een nauwe samenwerking tussen bewoners, lokale overheid en wijkorganisaties.

In de Brugse Poort is het aantal straatfeesten spectaculair gestegen, met de ‘komst’ van nieuwe open ruimtes (de afgebroken huizen). Hierdoor is een nieuwe dynamiek ontstaan, met mensen die anders niet meewerken aan wijkopbouw.”

NAAR EEN OPEN DIALOOG

Het ‘snijpunt’ van bovenvernoemde veranderingen werd het scherpst ervaren in die nieuwe openbare ruimtes: het is op de openbare plaats dat de ‘confrontatie’ plaatsvindt, en hoe meer verschillend de microsamenleving is, hoe moeilijker het is om een gemeenschappelijk gebruik te vinden. Daarbij komt ook nog de vaststelling dat vooral mensen met een ‘verminderd algemeen veiligheidsgevoel’ niet voldoende draagkracht hebben om de ‘andere’ open tegemoet te treden. De mate waarin mensen veranderingen in hun omgeving en diversiteit als onveilig ervaren, hangt sterk samen met hun uitgangspositie. Mensen met een zekere werksituatie, voldoende inkomen, woonzekerheid... voelen zich veiliger dan mensen voor wie de sociale grondrechten niet verzekerd zijn.

Vanuit het opbouwwerk hebben we gaandeweg het 4-stappentrajec losgelaten, en kozen we om verschillende vormen van aangepaste participatie op te starten, te linken met elkaar, te dynamiseren en op het juiste moment op te starten. En dat hebben we zoveel als mogelijk vanuit een solide samenwerking met verschillende wijkorganisaties gedaan. *“In de Brugse Poort zijn er door de jaren heen 2 netwerken ontstaan, ‘Babbelbabbel’ en ‘de Brugse Poort beweegt’. Dit zijn netwerken van buurtorganisaties die activiteiten planen en organiseren die rechtstreeks gekoppeld zijn aan het stadsvernieuwingsproject in de wijk.*

In het Rabot is het netwerk een stuurgroep die alle acties en activiteiten plant en organiseert.”

MISSION IMPOSSIBLE?

Gaandeweg ontstond meer en meer het gevoel dat we eigenlijk voor een onmogelijke opdracht stonden: duurzame inzet op poten zetten in nieuwe projecten die (nog) niet bestaan.

De confrontatie met het uitblijven van de heropbouwfase was voor vele bewoners hard: een onteigening als eigenaar-bewoner of een gedwongen verhuis wegens verkoop aan de lokale overheid is altijd een emotionele gebeurtenis. Als dan ook nog eens blijkt dat de opbouw jaren aansleept, wordt het nog bitterder... en niet alleen voor de mensen die moesten verhuizen. De achterblijvers waren soms nog slechter af: ze werden geconfronteerd met open vlaktes die (nog) geen functie hadden, met alle gevolgen van dien (gevaar van sluikstort, drugsoverlast...). In dergelijke negatieve sfeer een opbouwend project opzetten, was geen sinecure.

Toch was niet iedereen negatief ingesteld: er waren altijd een aantal bewoners die bleven geloven in de kansen die stadsvernieuwing biedt, en vanuit die positieve ingesteldheid zijn we herstart.

VAN NAZORG NAAR DUURZAME NETWERKEN

De term 'nazorg', de zogenaamde vierde en laatste stap uit ons participatietraject, zorgde voor enige verwarring: het ging niet over zorg na het project, wat kon impliceren dat we daarmee pas op het eind van ons traject gingen starten, wanneer alle andere fases al waren afgelopen. En gezien de soms jarenlange tijd tussen afbraak en nieuwbouw, zou dit het einde betekenen van alle broze opgestarte netwerken.

Veeleer dan nazorg ging het over verduurzaming van de positieve effecten van de activiteiten naar aanleiding van de stadvernieuwingprojecten. De term verduurzamen dekt ook veel meer de lading van de inzet in de voorbije jaren, net omdat duurzaamheid bestaat uit verschillende delen: een ecologische, een economische en een sociale component. Vanuit het opbouwwerk leggen we de nadruk op de sociale component. Met sociale duurzaamheid wordt bedoeld: een rechtvaardige verdeling van welvaart en het creëren van ruimte om te participeren aan het maatschappelijk leven. In de huidige stadvernieuwingprojecten realiseren we dit door te kiezen voor uitgebreide participatieprocessen, het inzetten van middelen voor het sociale luik, het invullen van tijdelijke open ruimtes...

Vanuit het opbouwwerk willen we die rechtvaardige welvaartverdeling en participatie aan het maatschappelijk leven realiseren met de bewoners die in die wijken de zwakste posities innemen. Of, met andere woorden: wij willen een sociaal stadsvernieuwingproces met, door en voor de bewoners van die wijken, en niet voor kapitaalkrachtige(r) nieuwkomers, die enkel omdat ze kapitaalkrachtig zijn, het samenleven in een wijk kunnen revitaliseren. Dit wondermiddel 'sociale mix', waar vooral de lokale overheid in gelooft, staat voor een statische en achterhaalde visie op samenleven. Bovendien: geen enkel empirisch onderzoek ondersteunt deze sociale mix-ideologie.

NOODZAKELIJKE RANDVOORWAARDEN

Via verschillende praktijkervaringen zijn we erin geslaagd om een aantal belangrijke randvoorwaarden te benoemen om die (sociale) duurzaamheid te realiseren:

Verduurzamen is werken aan deel-hebben: werken aan participatie betekent zowel werken aan het deelhebben als deelnemen, waarbij extra aandacht voor de zwakke bewoners een noodzaak is.

“In de Brugse Poort startte in '07 het project ‘Babbulut’: een ontmoetingsactiviteit voor allochtone vrouwen. Via gerichte activiteiten betrekken we deze groep op de openbare ruimte. Door het wegvallen van dienstverlening op wijkniveau en de grotere aandacht van diensten voor middengroepen, is er zo goed als geen aanbod meer op maat voor deze doelgroep. Een laagdrempelige basisvoorziening in Ledeberg (de Kiosk) Rabot (de Site), Brugse Poort (Babbulut) heeft verschillende functies: een communicatiemiddel, ontmoeting...”

Verduurzamen is participatie verruimen: participatie is meer dan praten over plannen. Mensen moeten zelf vorm kunnen geven aan hoe en waarover ze participeren. Mensen willen aangesproken worden op hun competenties en interesses, en er mag ook geen selectie gemaakt worden van waarover wel en niet kan worden gepraat.

“De stadsvernieuwingplannen waren oorspronkelijk vooral bakstenen plannen. Onder druk van de betrokken bewoners en wijkorganisaties is er ook aandacht bijgekomen voor de sociale, economische, culturele component.”

Verduurzamen is tegengaan van sociale verdringing: een sociaal geïnspireerde langetermijnvisie en een integrale aanpak bieden veel meer kans op structurele oplossingen.

Verduurzamen is toegankelijkheid verhogen: toegankelijkheid begint met participatie, waarbij mensen zelf vorm geven aan de publieke ruimte rondom hen.

“De Actiegroep Groene Vallei bestaat uit overtuigde ‘groene’ buurtbewoners, die dé gesprekspartner zijn als het gaat over de inrichting en onderhoud van het park de Groene Vallei. Hun klemtonen liggen op natuurlijke begroeiing en verwildering, geen verlichting... De bewoners uit de sociale appartementen naast het park schuiven andere prioriteiten naar voor: helder verlichte paden, geen duistere hoekjes waar druggebruikers zich kunnen wegstoppen...”

Verduurzamen is kijken naar het feitelijke: we kijken niet probleemgericht en zetten onze criteria zoveel als mogelijk tussen haakjes. Dit betekent dat we oog leren hebben voor schijnbare details; voor het feitelijke eerder dan voor het oplosbare. “‘Hoe wordt een bepaalde locatie gebruikt?’ in plaats van ‘Waarvoor is die locatie bedoeld?’. ‘Waarom is er een conflict?’ in plaats van ‘Wie is de schuldige?’”

“Participatie stopt niet met de realisatie van een project. We moeten de vinger aan de pols houden: hoe voelen en bewegen mensen zich in hun wijk?”

Verduurzamen is permanente dialoog: participatie stopt niet met de realisatie van een project. We moeten de vinger aan de pols houden: hoe voelen en bewegen mensen zich in hun wijk? Daarom is de dialoog belangrijk. Werken aan sociale duurzaamheid is maatwerk, zowel met betrekking tot bewoners als met betrekking tot de openbare ruimte. Sociale cohesie kan pas ontstaan als men toegankelijkheid van de open ruimte creëert voor alle bevolkingsgroepen. Sterke groepen zijn 'mee' met het planologische en stedenbouwkundige verhaal. Dat hoeft niet te betekenen dat ze het ermee eens zijn, wel dat zij als gelijke rond de vergadertafel zitten. Door hun stevige maatschappelijke inbedding hebben zij de marge om zich in te laten met hun buurt.

Voor zwakke groepen moeten er concrete randvoorwaarden vervuld zijn om hen te laten deelnemen. Participatie op hun maat betekent: ervoor zorgen dat hun inbedding in de buurt niet in het gedrang komt. Hun stem is even belangrijk als die van sterkere groepen en van ontwerpers. Zij moeten zich in hun omgeving blijven herkennen. Het deel-hebben kan men stimuleren door hen een rol te geven in de open ruimte, door activiteiten en projecten.

RESULTATEN OP HET TERREIN

Heeft de aanpak gewerkt? Kunnen we spreken van een omwenteling in het denken over en kijken naar stadsvernieuwingsprocessen? Zijn we erin geslaagd om de topdown planning om te draaien in een bottom-up werking? Zijn we erin geslaagd om een draagvlak te creëren bij de lokale overheid over onze manier van werken, in de plaats van het klassieke omgekeerde verhaal?

Volgens ons is het nu nog te vroeg om hierover algemene uitspraken te doen, ook al heerst er bij een aantal mensen een gevoel van verandering in het denken over en kijken naar wijkplannen. De grote 'lakmoesproef' moet nog komen, zowel op het vlak van plannen hertekenen als ze uitvoeren, maar de goede praktijkverhalen zijn intussen doorgedrongen tot op het niveau van de planmakers. Er zijn wel mooie voorbeelden te geven van kleinere deelprojecten, en dat betekent toch wat.

“Op de Site zijn momenteel 160 tuiniers aan het werk in hun moestuintje, naast de verschillende andere activiteiten. Eind 2010 moet er een oplossing gevonden worden, omdat dan de echte werken starten op het terrein. In ons eerste opzet zijn we geslaagd: verschillende groepen buurtbewoners komen regelmatig samen (tuinieren, sporten, culturele activiteiten, barbecueën) en daardoor ontstaan nieuwe activiteiten én worden de bewoners betrokken bij de stadsvernieuwing. Ons andere opzet bestaat erin om met diezelfde groep mensen een politieke vertaling te maken van datgene waar we de voorbije periode aan gewerkt hebben: zal er in de uiteindelijke plannen plaats zijn voor openbare tuintjes, een buurtbarbecue, sportinfrastructuur? Of, met andere woorden, slagen we erin de plannen te laten hertekenen zodat ze een aangetoonde bestaande nood invullen?”

In de Brugse Poort hebben we geïnvesteerd in de basiswerking Babbelut. Kunnen we met die groep allochtone vrouwen de bestaande drempels benoemen, bespreekbaar maken en weg-

werken, zodat die groep ook in aanmerking komt voor bijvoorbeeld een van de nieuw te bouwen sociale woningen?

In de wijk Rabot is een sociaal-artistiek textielproject gestart. Kunnen we de drempels aantonen waardoor bepaalde groepen niet aan werk geraken? En slagen we er in om een aantal van de deelnemers te laten doorstromen naar reguliere projecten? En kunnen we de aanpak van het textielproject overdragen aan de partners?"

Als we erin slagen om, via onze participatieprocessen op maat, planologen en andere deskundigen te overtuigen om de plannen aan te passen, dan is onze lakmoesproef geslaagd.

EN IS IEDEREEN NU GELUKKIG, OF ZAL IEDEREEN DAN GELUKKIG ZIJN?

Het antwoord zal natuurlijk nooit volmondig ja of nee zijn, maar als we erin slagen om de sociale verdringing op de politieke agenda te plaatsen en aan te pakken, dan zijn we geneigd om 'ja' te antwoorden op voorgaande vraag. Dat betekent dat er nog werk aan de winkel is, en dat we onze politieke opdracht ten volle moeten opnemen. Daarvoor geven we onszelf tijd tot 2013, wanneer het huidige convenant ten einde loopt. En als we er inderdaad in slagen om vanuit de laagdrempelige maatwerkparticipatie de empowerment vorm te geven, zodat we met de zwakste groepen de politieke agenda mee kunnen sturen, dan kunnen we echt spreken van een sociale stadsvernieuwing.

Bij deze mag je eind 2013 een vervolgartikel verwachten...

LITERATUURLIJST

De Meyer Patrice, Dutry Tom, Dimitri Vandenberghe, Sofie Claeysens, Linze Magherman, Gülcan Sari, (sept '08), 'Iedereen gelukkig. Een visie op sociale duurzaamheid in stadsvernieuwingprojecten'.

De brochure : 'Iedereen gelukkig. Een visie op sociale duurzaamheid in stadsvernieuwingprojecten' kan je gratis bestellen bij Samenlevingsopbouw Gent vzw. (enkel verzendingskosten)
Adres : Dok noord 7, 9000 Gent

BIOGRAFISCHE NOOT

Tom Dutry (°1970) werkt sinds 1993 bij samenlevingsopbouw Gent.